

And many a wink he wunk (9).

In this poem the author deliberately tries to produce the irregular past tense form of the verb *smile* (*smole* (that is a grammar mistake) instead of *smiled*). In the second line for contrast noun *chink* is used and the past tense form of the verb *chink* – *chunk*. By analogy in the last line of the poem the author attempts to build the past tense form of the verb *wink* – *wunk* (instead of *winked*).

The semantic derivation is observed in the following example: «*Teachers taught us your ABC's, 1-2-3's and more*». Occasionalism «1-2-3's» is formed by analogy with «*ABC's*».

Abbreviation is another type of word formation, that is a source of occasionalisms. In the last decade abbreviation is the most productive and regular way of formation of morphological occasionalisms. This method is a good example that reflects the trend towards language rationalization, and speech efforts economy. A large number of abbreviated words are especially common in the headlines, that is a characteristic feature of newspapers. For example, quite popular today occasionalism *FU money* is decrypted as *f**k you money* and means money that are saved against the rainy days.

Like all new phenomena, occasionalisms attract the reader's attention, influence a recipient's subconsciousness. They are the response to changes in all key spheres, namely in: society, politics, culture, sports, etc. All aspects of a person's life are directly reflected in mass media discourse.

Mass media discourse is full of occasional innovations. Occasionalisms in mass media discourse are characterized by the following features: they belong to language, have tendency to be reproduced; they are unconventional, functional and full of expressiveness; they characterize an individual's creativity.

The prospects of the research we see in thorough study of occasional innovations in the advertising discourse.

References:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
2. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М.: Едиториал УРСС, 2001. – 360 с.
3. Ильин И.П. Словарь терминов французского структурализма. – В сб.: Структурализм: «за» и «против» / И. П. Ильин. – М., – 1975. – С. 435–461.
4. Гаусенблас К. Про характеристику та класифікації мовних творів / К. Гаусенблас // Нове в зарубіжній лінгвістиці. – Вип. 8. – М. : Прогрес, 1978. – С. 57–78.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
6. Слюсарев Н. А. Проблемы функционального синтаксиса сучасної англійської мови / Н. А. Слюсарев. – М. : Наука, 1981. – 206 с.
7. Гончарова Т. Є. Оказіональне слово і контекст // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Т. Є. Гончарова, А. В. Білан. – К., 2010. – С. 199–206.
8. The newspaper «Morning star» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://morningstaronline.co.uk/>.
9. The newspaper «First news» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.firstnews.co.uk/>.

УДК 81'362:811.112.2+811.161.2

О. Б. Андрійів,

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ТАКСИСНА ФУНКЦІЯ ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТА У НІМЕЦЬКІЙ І ДАВНОМИНУЛОГО ЧАСУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У пропонованій статті досліджується наявність таксисного значення для плюсквамперфекта у німецькій і давноминулого часу в українській мовах, яке лежить в основі первинного розуміння конотації плюсквамперфектних форм у різних мовах. Для розв'язання зазначеної проблеми проводиться виокремлення речень із формами плюсквамперфекта/давноминулого часу, які репрезентують таксисну функцію.

Ключові слова: плюсквамперфект, час, категорія, таксис.

THE TAXIS FUNCTION OF THE PLUPERFECT IN GERMAN AND IN UKRAINIAN LANGUAGES

This article examines the presence of the function of taxis for pluperfect in German and in Ukrainian languages, which underlies the primary understanding of the connotations of the pluperfect forms in different languages. The solution of this problem presupposes the examination of the sentences with the pluperfect forms, which exactly represent the taxis function.

The taxis function of the pluperfect forms in German and Ukrainian languages is represented by the complex sentences with subordinate clause of time in the first place. Their difference from other types of subordination consists in the fact that their components are connected with the same tense dimension – (the simultaneity or the sequence) and they do not suggest combining of directly opposite tense values.

There is one significant feature in Ukrainian language which demonstrates that the sentence with conjunction *koly* expresses the temporal correlation of the two actions most fully, and it has the more uniform value than German *als* or *wenn*, as it is used in all temporal forms, regardless of the frequency or repetition of the action.

Keywords: pluperfect, tense, category, taxis.

ТАКСИСНАЯ ФУНКЦИЯ ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТА В НЕМЕЦКОМ И ДАВНЕПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

В данной статье исследуется наличие таксисного значения для плюсквамперфекта в немецком и давнепрошедшего времени в украинском языках, которое лежит в основе первичного понимания коннотации плюсквамперфектних форм в разных языках. Для решения данной проблемы выделенно предложения с формами плюсквамперфекта / давнепрошедшего времени, которые представляют таксисную функцию.

Ключевые слова: плюсквамперфект, время, категория, таксис.

У пропонованій статті здійснюється спроба, спираючись на вітчизняну й зарубіжну наукову традицію, проаналізувати наявність таксисного значення у грамах, яке лежить в основі первинного розуміння конотації плюсквамперфектних форм у різних мовах. У зарубіжній лінгвістиці прийнято трактувати плюсквамперфект як часову форму, що виражає значення передування в минулому, тобто як вказівку на те, що дія (чи її результат) відбулася раніше якоїсь іншої дії в минулому

(«точки відліку») [див. 13, с. 288, 290]. Незважаючи на невизначеність місця давноминулого часу в системі дієслівних форм сучасної української літературної мови, його традиційно розглядають як відносний час: він виражає дію, що співвідноситься не з моментом мовлення, а з іншою дією, яка йому передувала [8, с. 259; 2, с. 321; 4, с. 40-41; 7, с. 653; 5, с. 144].

Актуальність дослідження зумовлена доцільністю критичного аналізу різних підходів щодо кваліфікації співвідношення плюсквамперфект/давноминулий час і таксис.

Метою роботи є виокремлення й аналіз речень із формами плюсквамперфекта/давноминулого часу, які репрезентують таксисну функцію.

Таксис як граматичну категорію визначив Р. Якобсон у праці про шифтери та дієслівні категорії: «Таксис характеризує повідомлюваний факт стосовно іншого повідомлюваного факту й безвідносно до факту повідомлення» [12, с. 101]. Наступні розвідки з теорії таксису пов'язані з іменами О. В. Бондарка та В. С. Храковського. Зокрема, О. В. Бондарко трактує таксис як «виражену в поліпредикативних конструкціях спряженість дій (компонентів поліпредикативного комплексу) в межах єдиного часового плану. Мається на увазі зв'язок, який виступає в наступних різновидах: а) відношення одночасовості / неодновременності (передування / слідування), б) взаємозв'язок дій (компонентів поліпредикативного комплексу) при неактуалізованості зазначених хронологічних відношень, в) зв'язок дій у часі в поєднанні з відношеннями зумовленості (причинними, умовними, допустовими)» [3, с. 98–99].

На думку В. С. Храковського, «таксис – це категорія, що реалізується в біпропозитивних (ширше поліпропозитивних) конструкціях, у яких граматичними й лексичними засобами маркується часова локалізація (одночасність, передування, слідування) однієї ситуації P1 відносно іншої P2, часова локалізація якої характеризується відносно часу мовлення, незалежно від ще якоїсь ситуації Pn» [10, с. 20–21]. Таксис може бути тільки залежним, тобто ситуація P1, що представлена в реченні фінітними (дієслово-присудок) або нефінітними (дієприслівник, дієприкметник, інфінітив, віддієслівний іменник) формами, завжди залежить від головної ситуації P2, що прототипно виражається дієсловом-присудком [10, с. 21–22].

Узагальнивши дослідження в цій галузі, В. М. Барчук пропонує визначення категорії таксису: «це дієслівно-предикатна граматична категорія, що вказує на темпоральне значення порядку дій на основі відносної позиції відліку (відношення дії до дії), виражене дієсловом чи дієслівним поліпредикативним комплексом для відображення взаємопов'язаних з погляду мовця подій онтологічного часу» [1, с. 75].

Інформативними щодо визначення таксисної функції українського давноминулого та німецького плюсквамперфекта виявились положення Л. Попович, яка, поділяючи погляди В. С. Храковського, вважає, що таксис – це функційно-семантична категорія, яка охоплює засоби морфологічного, лексико-семантичного та синтаксичного рівнів із функцією вираження взаємної темпоральної орієнтації в реченні головної та залежної ситуацій. Головна та залежна ситуації можуть збігатися або не збігатися в часі. При визначенні типу несинхронного таксисного відношення (ситуації не збігаються у часі) виходимо з того, що головна ситуація (P2), що представлена опорним предикатом у реченні, є локалізатором, залежна ж ситуація (P1) може передувати головній ситуації або слідувати за нею. В першому випадку несинхронні таксисні відношення визначаємо як передування, а в другому – як слідування [7, с. 658–659].

Таксисну функцію плюсквамперфекта у німецькій і давноминулого часу в українській мовах репрезентують передусім складнопідрядні речення з підрядним часу, які відрізняються від інших видів підрядності тим, що їхні складові частини пов'язані одним часовим планом – одночасністю чи послідовністю й не припускають поєднання прямих протилежних часових значень. У межах часового відношення може бути подана інформація більш детальної характеру, наприклад, указівка на повну або часткову одночасність, на відсутність чи наявність часового інтервалу і його тривалість, на обмежувальний момент, на переривання, регулярність, випередження, передчасність, несподіваність [9, с. 144].

Спираючись на шкалу таксисних значень, можемо визначити наступні різновиди таксисної функції для німецького плюсквамперфекта та українського давноминулого.

У німецькій мові у підрядних реченнях часу на таксисну функцію плюсквамперфекта вказують одразу два сполучники: *als* (служить для позначення однократної дії (2)) і *wenn* (повторювана дія (1)). Наприклад:

1) *Wenn sie auf mir eingeschlafen war, im Hof die Säge schwieg, die Amsel sang und von den Farben der Dinge in der Küche nur noch hellere und dunklere Grautöne blieben, war ich vollkommen glücklich* (B. Schlink);

2) *Woher kam deine Beklommenheit, als er gegangen war? Was ging es dich an, woran dieser Russe glaubte?* (Ch. Wolf)

Приклад (1) ілюструє типову таксисну ситуацію передування (форма плюсквамперфекта вживається у підрядній частині), в якій сполучник *wenn* вказує на відносну частоту повторюваності зазначеної події. В українській мові на багатократність дії у реченнях такого типу вказують дієслова недоконаного виду:

(3) *Коли його висока постать появлялась було у дверях, Марія здригалась* (М. Коцюбинський).

Як зазначає Т. М. Молошна, для плюсквамперфекта визначення за лінією категорії часу є несуттєвим, важливим є визначення моменту, відносно якого він зображає зазначений процес як такий, що передує іншому процесу чи ситуації. Це значення передування характеризує одну із категорійних форм таксису [6, с. 46]. Структурно таку залежність відобразив Г. Райхенбах [13, с. 288, 290]: E – R – S (Event, Point of Reference, point of Speech), де E раніше R, а R раніше S.

В українських конструкціях з «непрофільованим» таксисним сполучником *коли* реалізація конкретного таксисного відношення (передування / слідування) залежить від місця давноминулого часу в реченні: якщо цією формою виражений предикат підрядної частини, – має місце таксис передування, якщо в головній, – це вказує на наявність специфічного відношення слідування, при якому дія підрядної частини перериває започатковану головну ситуацію, не допускаючи її логічного завершення [7, с. 659]. Розглянемо:

(4) *...хтось голосно і жиро привітався до його, коли він знову вийшов був проходитись* (Панас Мирний);

(5) *Коли в Києві організувалась була Академія художеств, мрія мого життя, я вступив і до Академії* (О. Довженко);

(6) *Білка вже хотіла була: схопитися з журби лапками за голівку, коли це надлетів: її добрий приятель-круж* (Л. Храплива).

У перших двох прикладах (4), (5) наявне відношення передування: дії, виражені формами давноминулого часу у підрядних реченнях, передують діям головних, виражених формами минулого часу дієслів доконаного виду. В прикладі (6) давноминулий час, разом зі сполучником *коли*, вказує на відношення слідування, при якому залежна ситуація слідує після головної, перериваючи її.

Оскільки німецька мова, як відомо, позбавлена категорії виду, то вираження завершеності дії забезпечується за допомогою морфологічних, лексико-граматичних і синтаксичних засобів організації висловлення, що взаємодіють із його лексичним складом. Тобто можна стверджувати, що вживання у реченні плюсквамперфекта експліцитно вказує на завершення дії. Наприклад:

(7) *Beständig lag auf seinem Tische das Buch, das er geschrieben hatte* (Th. Mann).

У цьому висловленні (7) подані ситуації співвідносяться у реченні таким чином, що будь-яка інтерпретація, яка б допускала «перекриття» їх (чи їх частин) у часі, повністю виключена. Навіть більше, послідовність дій не може піддаватися змінам, оскільки кожна наступна дія стимулюється чи зумовлена попередньою. С. В. Шустова визначає конструкції такого типу як «строгу різночасовість» [11, с. 360], акцентуючи свою увагу на відмежуванні контурів дій, одна з яких передує, а інша слідує; передування має бути представлене як таке, що в зазначеній якості перестало існувати, що й ілюструє наведений приклад. В якийсь відрізок часу *t* або *A*, або *B*, але не *A* і *B* і не їх частини разом. Дослідниця характеризує також «нестрогу різночасовість». Типовими семантичними умовами її формування є такі, коли у висловленні представлені елементарні ситуації, які знаходяться одна з одною у відношенні часової неальтернативної дез'юнкції: у якийсь відрізок часу або одна ситуація, або інша, або певна частина однієї й іншої разом:

(8) *Bei den letzten Worten war er aufgesprungen, warf den Blick, warf die Hand in die Höhe* (E. Hoffmann) [11, с. 359–361].
Прикметно, що поділ на сильну і слабку різночасовість виправданий і щодо української мови:

(9) *Уласій був казав, як ішов у Бозну* (М. Матіос);

(10) *Рівночасно два бояри вже видряпалися були на верх виверту, вже піднімали свої ратища і старались дати їм відповідний розмах, аби доконати звіра* (І. Франко).

У першому випадку розрізняємо значення слабкої різночасовості, оскільки дії, виражені формами давноминулого часу і простого минулого, знаходяться в максимальному наближенні одна до одної, навіть більше, можна виявити точку їх зіткнення: *Уласій був казав*, у той час, як *ішов у Бозну*. Друге речення презентує сильну різночасовість, оскільки форма *видряпалися були* виражена дієсловом доконаного виду і значення її завершеності посилює частка *вже* (тобто бояри *видряпалися були* – дія завершена, далі – піднімали ратища, що дає підстави кваліфікувати їх попередню дію як таку, що вичерпалась у своєму семантичному потенціалі).

Таким чином, можемо вважати, що таксисна функція притаманна і плюсквамперфекту в німецькій і давноминулому часу в українській мовах. Її репрезентують складнопідрядні речення з підрядним часом, оскільки в них складові частини пов'язані одним часовим планом – одночасністю чи послідовністю і не може бути поєднання протилежних часових значень. Вагомим видається те, що в українській мові речення зі сполучником *коли* найбільш повно виражає часову співвіднесеність двох дій і має більш уніфіковане значення, ніж німецькі *als* чи *wenn*, яким він відповідає, бо вживається в усіх часових формах незалежно від однократності чи багатократності дії.

Для плюсквамперфекта в німецькій мові можна виділити наступні найзагальніші (інваріантні) типи таксисних конструкцій різночасовості: сильна різночасовість, слабка різночасовість. Такі інваріантні значення таксисної різночасовості характерні і для української мови, хоча таксисна функція українського давноминулого внаслідок історичного розвитку цієї грами має дещо згорнутий характер. Відмінності функціонування порівнюваних граем у зазначеній функції полягають у аспектуально-видовій вираженості двох мов.

Література:

1. Барчук В. М. Граматична категорія темпоральності: семантико-структурний аспект / В. М. Барчук // Мовознавство. – 2011. – № 6. – С. 64–77.
2. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови: Нариси із словозміни та словотвору / С. П. Бевзенко. – Ужгород: Закарпатське обласне видавництво, 1960. – 415 с.
3. Бондарко А. В. Теорія функціональної граматики: Введение, аспектуальность, временная локализованность, таксис / А. В. Бондарко. – Изд. 6-е. – М.: Книж. дом «Либро-ком», 2011. – 352 с.
4. Загнітко А. П. Знову давноминулий? / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії. – Донецьк: Академія, 1996. – Випуск 2. – С. 40–45.
5. Крижанівська О. Давноминулий час в українській мові: статус, особливості функціонування / О. Крижанівська // Наукові записки. – Випуск 80. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. К. Винниченка. – Кіровоград: КДПУ, – 2008. – С. 144–149.
6. Молошная Т. Н. Грамматические категории глагола в современных славянских литературных языках / Т. Н. Молошная. – М.: Ин-т славяноведения РАН, 2001. – 96 с.
7. Попович Л. Граматичні та семантичні функції плюсквамперфекта в сучасній українській мові / Л. Попович // Акцентологія. Етимологія. Семантика. До 75-річчя В. Г. Склярєнка / гол. редкол.: Г. П. Півторак; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 2012. – С. 653–672.
8. Русанівський В. М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1971. – 315 с.
9. Слободинська Т. Реалізація таксисних відношень у складнопідрядних реченнях з підрядним часом / Т. Слободинська // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Вип. 16 / уклад. А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонУ, 2008. – С. 144–149.
10. Храковский В. С. Таксис: семантика, синтаксис, типология / В. С. Храковский // Типология таксисных конструкций / Отв. ред. В. С. Храковский. – М.: Знак, 2009. – С. 11–113.
11. Шустова С. В. Темпорально-аспектуально-таксисные отношения в немецком языке / С. В. Шустова // Филологические заметки. – 2011. – Ч. 2: Литература в межкультурном контексте. – С. 355–364.
12. Jakobson R. Shifters, verbal categories and the Russian verb / R. Jakobson // Selected Writings II, Word and Language. – Hague; Paris: Mouton, 1971. – P. 130–147.
13. Reichenbach H. Elements of symbolic logic / H. Reichenbach. – New York: MacMillan, 1951. – 444 S.

УДК 81'42:339

Т. М. Артеменко, І. П. Липко,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

КВЕСИТИВНІ ТА КОНСТАТИВНІ РЕПЛІКИ-ВІДПОВІДІ У КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей функціонування квеситивних та констативних реплік-відповідей у комунікативному процесі. Вивчаються комунікативні інтенції адресата. Залежно від цілей і мотивів адресата виділяються контрадикторні стратегії адресата, які реалізуються у тактиках вказівки на недоречність висловлювання, мотивування незгоди (констативно-квеситивний мікродіалог), ретракції (констативно-констативний мікродіалог).

Ключові слова: комунікативний процес, квеситивна репліка-відповідь, констативна репліка-відповідь, комунікативна інтенція, стратегія, тактика, діалог.